

Жарко Миленковић

ОБЛИКОВАЊЕ САВРШЕНЕ КУЛТУРЕ

Јана Алексић, *Културна идеологија Милана Кашанина*,
Институт за књижевност и уметност, Београд, 2019.

Пуцање континуитета услед различитих друштвено-политичких, али и ратних превирања, у српској култури је створило „бивше” и „садашње” интелектуалце, а што би даље значило, да су бивши постајали неподобни, а садашњи подобни. Српску културу је овакав однос према интелектуалној елити много коштао. Читава плејада личности које су се формирале између Првог и Другог светског рата, са доласком комунистичке партије на власт, била је осуђена на смрт, која је подразумевала, или физичку смрт (ликвидацијом, чему је претходило јавно понижење огашавањем дотичног за „непријатеља народа” и сарадњу са окупатором) или пак смрт заборавом, тако што је личност и његова биографија била заборављана, ниподаштавана (оглашавањем личности као ретроградне и реметилачке). Иако је Милан Кашанин након Другог светског рата био присутан у јавном животу, оснивач је и управник Галерије фресака, његова улога у културном животу Југославије, односно Србије је смањена. Он више нема ни половину од оног угледа и значаја који је имао у међуратној Југославији, напротив, он је скрајнут, како би се временом и заборавило на њега.

Књига *Културна идеологија Милана Кашанина* књижевне историчарке др Јане Алексић, има за циљ да рехабилитује дело и значај овог српског интелектуалца који је у многоме задужио и српску музеоло-

гију, али и историју уметности и медиавистику, али и књижевну критику и књижевност. Допринос ове научне сараднице Института за књижевност и уметност у Београду, на проучавању и рехабилитовању дела Милана Кашанина, вишеструк је. Наиме, ова ауторка је 2016. године, на Филолошком факултету у Београду, одбранила докторску дисертацију под називом *Милан Кашанин као њумач нове српске књижевности*, под менторством проф. др Радивоја Микића, а 2018. године у Даљу са Ђорђеом Нешићем организовала скуп посвећен овом великом културном делатнику, а затим и уредила зборник *Књижевни и кријичарски ојус Милана Кашанина*, који је доживео два издања.

У уводној белешци за књигу *Културна идеологија Милана Кашанина*, сазнајемо да је то само део из њене докторске дисертације, припремљен за штампу, али је читаво уводно поглавље „Културна идеологија као имплицитна визија културног обрасца” у коме се дају појмовно-теоријске претпоставке за проучавање културне идеологије, накнадно написан, што је још једна потврда да ова ауторка припада групи оних прилежних, марљивих и моралних истраживача, који свој посао не остављају ни на који начин недовршеним.

Личност Милана Кашанина у овој књизи осветљена је са свих страна, кроз анализу његових књижевно-критичких, ликовних, књижевних, научних текстова и дела и оно што се одмах може закључити, јесте да је Милан Кашанин био човек синтезе, а таквих личности у нашој култури је заиста мало. Кашанин је свој културни образац формирао током читавог свог живота и теоретске назнаке за српски културни образац видљиве су у његовим текстовима. Он је личност синтезе, зато што је синтетисао све оно са чим се сусретао и оно што је откривао. Његов културни модел је синтеза и модерног и традиционалног, европског и националног. Његов циљ је „обликовање савршене културе” (Берђајев), на темељима старих и проверених вредности, али и уз укључивање модерних и савремених тековина човечанства. Са откривањем старе српске књижевности, као и посећивањем средњовековних српских манастира и двораца, Кашанин је био убеђен да је православље, национални капитал првог реда на коме се могу подићи све остале друге велике вредности. Његова синтетишућа природа је из свих образаца проналазила користи за формирање културног обрасца Срба, а она се огледала још и у некој врсти синтезе између Загреба и Београда, грађанског и народног, Скерлића и Матоша. Иако, није био склон одбацивању једних, зарад других, културну идеологију је градио на грађанском моралу јер је сматрао „да је само грађанско друштво у модерној епохи кадро да оствари врхунска уметничка дела и изгради стабилан културни систем на којем може почивати јака и историјски зрела заједница” (138). Био је разочаран у народну културу, пре свега

што је систем који је успостављен у Југославији након Другог светског рата, комунистички систем у великој мери злоупотребио ту народну културу. Тако је народ нападајући грађанску елиту (коју је сматрао буржујима који живе на плећима сељака) постајао исти као они које је нападао, чак и гори, а што говори у прилог томе да се у Србији систем не мења, већ да се само мењају корисници система. Кашанинов систем синтезе између старог и новог може се прочитати и из онога што је написао о Стевану Сремцу: „Није Стеван Сремац за оно што је старо, већ за оно што је цивилизовано; не воли он патријархалност, већ ред и хијерархију. Он се осећа узнемирен не због тога што се градови по Србији европеизују, већ што у тим назовиградовима, у тим вулгарним варошицама, подједнако нема ни традиционалне ни модерне урбане културе. Он хоће да Србин буде, не довитљив и досетљив, него уман, и не лукав и говорљив, него радан. За њега култура није у напредним идејама, него у разумним поступцима, човек за њега није у говору, него у твору. Насупрот онима који се диве шеретима он их се ужасава” (цит. према књизи Ј. Алексић).

Кашанин није био следбеник нити заговорник „ниједног политичког програма, филозофске или идеолошке платформе” (71), али је био свестан чињенице да након 1389, 1804, 1912. и 1918. године, српски народ заслужује да ствара сопствену културну платформу за будуће нараштаје, а која ће подразумевати све оно што је српски народ кроз векове покретао и чинио га јединственим на Балкану и у Европи. „Представа о националном као репрезентативном заснована је на стабилно изграђеном културном обрасцу, док је национализам, односно патриотизам питање културне политике, али и важан аспект уметничке и књижевне критике. Ипак, засигурно да је културни образац подразумеван као кровни појам, модел живота и мишљења који је могућ у национално еманципованој и просвећеној земљи, где се негују хуманистички идеали. Тако је схватао да је књижевност метонимија културног обрасца. У писцима и критичарима прошлог и свога времена он је доследно тражио просвећене и хумане појединце, непоткупљиве и етички утемељене прваке заједнице, а надасве слободне стваралачке индивидуе” (73). Кашанин је сматрао да нема писања без културно богато засноване личности писца.

Радећи на формирању српског културног обрасца, Кашанин је радио на обнови и покретању музеја, часописа, галерија и свих других институција у којима се препознаје и види снага културе једног народа и не само у националном, већ у ширем европском и светском погледу. Није Кашанин за новоосновани Музеј кнеза Павла правио збирку уметничких дела настајалих у Србији и Југославији, већ је путовао, успостављао међукултуралну сарадњу са европским земљама и

за Музеј допремао бројна уметничка дела врхунских европских и светских уметника. Покренуо је и уређивао часопис *Уметнички њреїлед*, који је за то доба био потпуно револуционаран часопис, који је покривао широк спектар културних и културолошких истраживања, од археологије, музеологије до ликовних и књижевних прилога, те се може рећи да је овај часопис огледало Кашанинових замисли и идеја о српском културном обрасцу.

Да закључимо речима саме ауторке: „Милан Кашанин је сведочио о томе како је могуће бити утицајан у српској култури, а већи део живота живети у сенци; бити културни арбитар, а не припадати ниједној академској институцији; бити сродан са многим уметницима и мислиоцима, а не привилеговати идеје ниједне посебне филозофије, естетике, уметничког правца или поетике; бити космополита и бити националиста; бити изразита индивидуа, а немати аристократско порекло; усвојити погледе елите, а не апстраховати потребе обичног народа; залагати се за демократизацију естетичких вредности, а здрушно бити против вулгаризације и тривијализације културе. Изгледа да управо такав 'укрштај супротних сила' карактерише Кашанина културног радника и ствараоца” (7–8).

Јана Алексић књигом *Културна идеологија Милана Кашанина*, рехабилитује овог значајног српског интелектуалца, без сумње једног од најзаслужнијих за много штошта од онога што данас називамо „крвним“ за српску културу, језик и нацију, али се и достојно одужује свом том његовом прегалаштву, једном вредном, синтетишућом научном студијом. Остаје нам да сачекамо, да ауторка објави и други део дисертације, па да закључимо како је дело Милана Кашанина добило место какво за службује у српској култури и науци, а како је Алексићева један од најпреданијих проучавалаца његовог дела.